

Slijt een kostbare Stradivarius niet als erop gespeeld wordt?

Topvioliste Janine Jansen bespeelt sinds 2016 een Stradivarius uit 1707. Jansens vorige viool, ook een Stradivarius maar dan uit 1727, schoof door naar Rosanne Philippens. Horen zulke instrumenten niet in een museum?

TEKST: PAUL SERAIL

Honderden schitterende vazen bewaart het Rijksmuseum in Amsterdam. Maar een gezellig bosje bloemen zal de conservator er nooit in zetten. Daar zijn de vazen, vaak daterend uit de Gouden Eeuw, veel te kostbaar voor. Het museum bewaart ook jurken die nooit meer gedragen zullen worden en er staan stoelen waar je alleen naar mag kijken. Even zitten is uit den boze. Aan de andere kant van het Museumplein in Amsterdam vind je het Concertgebouw. De muzikanten die daar spelen zijn juist uren per dag in de weer met muziekinstrumenten

die rustig 200 of 300 jaar oud kunnen zijn. 'Ze zijn gemaakt om op te spelen', klinkt het dan. Raken zulke muzikale museumstukken daardoor niet versleten?

Oefening baart butts

'De lak slijt eraf, er ontstaan krasjes en andere beschadigingen. De instrumenten zijn zwaar onderhevig aan slijtage', zegt vioolbouwer en -restaurateur Thomas Meuwissen. Ook Frits Schutte, collectiebeheerder bij het Nationaal Muziekinstrumenten Fonds, weet dat instrumenten slijten doordat erop gespeeld wordt. Het fonds koopt topinstrumenten en geeft ze in bruikleen aan muzikanten die daar zelf het geld niet voor hebben. 'Het zal niet snel gebeuren, maar een viool kan uit de handen van een musicus vallen. Op het podium kan

1,2 miljoen dollar te duur om te bespelen? Niet voor violiste Tamsin Waley-Cohen. De Stradivarius uit 1700 werd voor dat bedrag geveild in 2008.

► iemand ook een lessenaar omstoten die op het bovenblad van een cello valt.' Als grootste risico voor een instrument noemt Schutte het transport in vliegtuigen, op de fiets, in de auto, in het openbaar vervoer. 'Een instrument kan beschadigd raken bij een ongeluk. Maar het alternatief is dat het in de kelder van een museum eindigt. Want instrumenten zijn niet zo aantrekkelijk om te exposeren, terwijl er talentvolle mensen zijn die geen toegang hebben tot topinstrumenten omdat die zo kostbaar zijn. Ik vind dat ze bespeeld moeten worden. Ze brengen de muziekwereld op een hoger niveau.'

Nieuwe scores beter

Moet een toptalent wel zo'n dure, oude viool bespelen? Voor de miljoenen die je neertelt voor één Stradivarius kun je wel honderd begaafde spelers blij maken met een viool van een hedendaagse bouwer. Aan de kwaliteit van de moderne instrumenten ligt het niet. Claudia Fritz van de Sorbonne Universités deed in 2010 een experiment. 21 topviolisten mochten in een hotelkamer drie oude en drie nieuwe violen bespelen. Ze wisten niet welke instrumenten door beroemde Italianen van weleer gebouwd waren. Welk instrument zouden ze het liefst mee naar huis nemen? Dertien violisten kozen een hedendaagse viool. De oudste Stradivarius was het minst populair. De studie maakte veel los onder liefhebbers. 'Alsof je een Ferrari gaat testen op een parkeerplaats', zo luidde het verweer. Fritz zette een nieuw experiment op in twee concertzalen in Parijs, met zes oude en zes nieuwe violen. Tien solisten kwamen spelen en stelden ieder een top-vier samen. Twee nieuwe violen scoorden het best.

Klinkende munt

Waar komt het geloof vandaan dat violen oud en Italiaans moeten zijn? De prijzen voor violen zijn sinds de jaren zeventig hard gestegen, legt violbouwer Meuwissen uit. 'Ze worden

aangekocht door investeerders. Zij lenen de instrumenten vervolgens uit aan topmuzikanten. Want hoe prestigieuzer de lijst van solisten die op het instrument gespeeld hebben, hoe meer de waarde van de viool stijgt.' Voor investeerders is het dus van belang om het verhaal van de superieure oude instrumenten vol te houden. Ook de muzikanten hebben er baat bij. Ze hebben een goede viool en een Stradivarius trekt publiek.

Oud is bekend

Er zijn wel topmusici die spelen op hedendaagse instrumenten, vertelt Schutte. Ook het Nationaal Muziekinstrumenten Fonds koopt bij bouwers van nu. 'Hun vak verdwijnt als niemand hun instrumenten koopt. We willen de bouwers onder de aandacht brengen bij de musici. Bijna dertig procent van onze collectie bestaat uit nieuwbouw.'

Dat is een risico, zo legt hij uit. 'Er zijn bouwers die hun kwaliteit wel bewezen hebben. Maar we hebben ook wel een instrument gezien waarvan het bovenblad inzakte doordat het hout aan de dunne kant was. Bij een oud instrument weten we wat we kopen.' En als je het ze vraagt, voegt Schutte toe, dan heeft het merendeel van de muzikanten toch liever een oud instrument. 'Op de lange termijn, als ze

Lage landen, hoge noten

Ook Nederlandse en Vlaamse violbouwers waren steengoed. Matthijs Hofmans is een grote naam uit Antwerpen. Maar in de zestiende en zeventiende eeuw waren er ten minste vijf mensen die Matthijs Hofmans heetten. En op de papieren labels met hun naam, die ze in hun instrumenten plakten, schreven ze zelden een jaartal. Dat maakt het lastig na te gaan wanneer een Hofmans gebouwd is. In Amsterdam woonde meesterbouwer Hendrik Jacobs. Hij leidde ook twee stiefzonen op, Pieter Rombouts en Gijsbert Verbeek. 'Tot voor kort kenden we twee 'Verbeeks'', zegt Hubert de Launay, bouwer in Amsterdam. Hij ontdekte een derde. 'In een viool van het Gemeentemuseum Den Haag zat een label van 'N. Amati'. Maar de viool heeft alle Verbeek-kenmerken.' Het gebeurde vaker: vervalsers plakten een stickertje met een Italiaanse naam in een viool van hier. Dat ze voor Italiaans gehouden worden, geeft wel aan hoe hoog de kwaliteit van de Nederlandse en Vlaamse instrumenten was.

Over deze naam zal niet snel iemand een stickertje plakken.

het instrument eenmaal goed hebben leren kennen, dan zeggen de musici er meer diepgang in te vinden.'

Opgevoerd en uitgedund

Voordat ze in moderne concertzalen kunnen worden bespeeld, moeten violen van 300 jaar oud wel worden opgevoerd, laat Meuwissen weten, 'zoals de buurjongen zijn scooter opvoert.' In hun oorspronkelijke staat missen barokviolens de 'draagkracht', zoals het heet, om boven het orkest te schitteren. 'Een oude man van adel had een Stradivarius waar hij af en toe op speelde in zijn muziekkamer. Het was een klein klinkend kamermuziekinstrument. Ik heb een paar maanden aan die viool gewerkt en nu is hij in handen van een grote solist.' Om van een museumstuk een topviool te maken, vervangen violbouwers haast alle onderdelen: de snaren, de snaarhouder, de kam (het houten 'plankje' waar de snaren overheen gespannen worden), de stemsleutels. Zelfs de hals en de daarop gelijmde toets, waar een violist zijn vingers over beweegt, worden vervangen. 'Vroeger waren de toetsen

Op de plaats, rust

Een hardnekkig verhaal rond oude violen: als ze niet bespeeld worden, zouden ze hun klankkwaliteiten verliezen. Violbouwer en -restaurateur Thomas Meuwissen wijst erop dat de instrumenten die er nog zijn juist lange periodes stil lagen. 'Daarom zijn ze er nog. Instrumenten die echt constant bespeeld werden, zijn al opgespeeld.' Ook Frits Schutte van het Nationaal Muziekinstrumenten Fonds gelooft er niets van. 'Het Gemeentemuseum Den Haag heeft een enorme collectie muziekinstrumenten in de kelders. Het is ons gelukt om drie instrumenten naar buiten te halen. Nadat er decennialang niet op gespeeld is, zijn ze weer speelklaar gemaakt. Ze zijn weer helemaal tot leven gekomen.'

Om ze in conditie te houden worden deze museumstukken elke dag even bespeeld.

Violen van Stradivarius dragen vaak een naam. Janine Jansen speelt op de Rivaz, Baron Gutmann uit 1707.

korter. En de hals komt onder een andere hoek te staan. Daardoor zijn meer virtueuze speeltechnieken mogelijk die pas later zijn ontwikkeld.' De nieuwe hoek vergroot ook de druk van de snaren op de kam, waardoor de eerder genoemde draagkracht groter wordt. Het is zelfs een optie om, voor meer draagkracht, hout weg te halen van de klankbladen van de viool zodat ze dunner worden. Maar dan is het instrument ook echt klaar voor een groter publiek, al is het niet meer dezelfde viool die Antonio Stradivari ooit bouwde.

Niet aanraken

Van de Stradivarius in handen van een topsolist zijn doorgaans alleen de klankkast en de kenmerkende krul aan het eind van de hals origineel. Dat zijn de onderdelen die de authenticiteit van de viool bepalen, vertelt Schutte. 'De slijtende

onderdelen kunnen vervangen worden en mogen opnieuw slijten.' Er is wel wat slijtage aan het klanklichaam als de violist de hoge noten speelt. 'Dan raakt de muis van de linkerhand het hout. Handen zweten waardoor de lak slijt. Maar we kunnen voorkomen dat het hout wordt aangetast.' Een laagje kunststof of lak biedt uitkomst. Schutte vraagt muzikanten om hun instrumenten bij de hals vast te houden en verder zo min mogelijk aan te raken. 'We brengen musici bij dat ze spelen op cultureel erfgoed.' Meuwissen wil graag dat de muzikwereld daar zorgvuldiger mee omgaat. Als musea een goede verzameling instrumenten hebben, kunnen vioolbouwers die bestuderen om zelf nog betere te maken. Ook helpt de kennis als ze een viool moeten restaureren. 'Oude instrumenten worden 'overgeconsumeerd'. Op de korte termijn zullen er weinig in goede conditie overblijven.' Mag er dan niet meer op gespeeld worden? 'Dat zal ik niet zeggen. Er is een middenweg tussen het gebruik van oude instrumenten, en het aanmoedigen van de hedendaagse vioolbouw. Want dat is het cultureel erfgoed van de toekomst.' ■

De stemsleutels, de hals, de toets: bijna alles aan een viool kun je vervangen.

Oeps!

Muzikanten passen goed op hun instrument, zo is het idee, want zonder instrument kunnen ze niet spelen. Maar dat geldt niet voor alle Stradivariusbespelers.

■ De Koreaanse Min-Jin Kym bestelde eind 2010 een broodje op station London Euston. Daarna ontdekte ze dat haar Stradivarius verdwenen was. In 2013 dook de viool weer op.

■ In 2012 stapte een violist zonder zijn instrument uit op het station in Bern. Bewakingsbeelden lieten zien dat een ander de viool uit het bagagerek pakte. Na een paar dagen werd de Stradivarius toch nog afgeleverd bij de afdeling gevonden voorwerpen.

■ De Amerikaanse Jennifer Koh vergat haar Stradivarius begin 2016 in de trein van Mannheim naar Saarbrücken. Tijdens een kleine zoektocht van de politie bleek het instrument nog in de trein te liggen.